

Zrinko Čustonja, Zdenko Jajčević

Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**DONOŠENJE ZAKONA I PREUSTROJ OSNOVNOG ŠKOLSTVA 1874.
GODINE – UVOĐENJE OBAVEZNE NASTAVE TJELESNE I ZDRAVSTVENE
KULTURE U OSNOVNE ŠKOLE NA PODRUČJU BANSKE HRVATSKE**

1. UVOD

U Dalmaciji i Istri obavezna nastava tjelesne i zdravstvene kulture uvedena je 1869. godine. Na području Vojne Krajine obavezna nastava tjelesne i zdravstvene kulture uvedena je 1871. godine kada je prihvaćena *Učevna osnova za opće pučke učione*. Usvajanjem *«Zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji 1874. godine obavezna nastave tjelesne i zdravstvene kulture uvedena je u sve osnovne (pučke), građanske i učiteljske škole (preparandije) na području Banske Hrvatske. (Jajčević, 1999)*

U prethodnim povijesnim istraživanjima (Janković, 1954., Radan 1971. i 1984., Jajčević, 1999) relativno je malo pozornosti posvećeno genezi školskog zakona iz 1874. godine i ideji uvođenja obavezna nastava tjelesne i zdravstvene kulture u osnovne škole na području Banske Hrvatske.

U ovom radu biti će utvrđene neposredne okolnosti koje su omogućile donošenje i događanja koja su prethodila donošenju prvog hrvatskog zakona o školstvu *Zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji 1874. godine* koji se danas u cjelini smatra jednim od najnaprednijih zakona o osnovnoj školi u onodobnoj Europi. (vidi u Ogrizović, 1989 i Dumbović, 1999)

2. POLITIČKE OKOLNOSTI

Nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe sklopljene 1868. godine kojom je Hrvatska priznata kao posebna državna jedinica Hrvatski sabor i ban dobili su potpunu autonomiju u unutrašnjim poslovima - upravi, pravosuđu, nastavi i bogoštovlju. Kao posljedica novog državno-pravnog položaja Hrvatske ustrojena je zemaljska vlada odgovorna Hrvatskom saboru koja je započela s djelovanjem 1869. godine. Ustrojem autonomne vlade započinje novo razdoblje u povijest izvršne vlasti u Hrvatskoj. Godine

1873. za bana je izabran Ivan Mažuranić¹. Banovanje Ivana Mažuranića (1873.-1880.) odlikuje se opsežnim građanskim reformama čime se udaraju temelji moderne Hrvatske. Modernizirao je sudstvo, te su doneseni novi zakoni o slobodi tiska i o gotovo svim drugim područjima društvene djelatnosti. (Pavličević, 2002)

Ovdje su naglašena dva osnovna politička preduvjeta za donošenje prvog školskog zakona i preustroj osnovnog školstva 1874. godine: zagarantirana autonomija Hrvatsko-ugarskom nagodbom u pitanjima školstva i izbor Ivana Mažuranića za hrvatskog bana.

3. RAZVOJ PEDAGOŠKE MISLI U HRVATSKOJ

Već pred kraj Bachovog apsolutizma (1850.-1860.), a naročito nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine u Hrvatskoj počinje snažan razvoj pedagogije. Tako 1859. godine počinje izlaziti *Napredak - časopisa za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži*, otvaraju se specijalizirane učiteljske škole u Petrinji (1862. godine) i Zadru (1864. godine), a veliki uspjeh hrvatski pedagoški radnici ostvaruju 1865. godine kada osnivaju *Učiteljsku zadrugu*. (Dumbović, 1999, Čustonja, 2004) Iste godine načinjen je *Ustav pučke škole u trojednoj kraljevini*, napredan i moderan prijedlog zakona o školstvu, u kojem se ponajviše očituje zamah u dotadašnjem razvoju pedagogije u Hrvatskoj. Nakon toga 1867. godine Stjepan Novotni piše prvi udžbenik pedagogije na hrvatskom jeziku, a 1871. godine na hrvatski jezik se prevodi *Didaktika* J. A. Komenskog. Godine 1871. osnovan je *Hrvatskog pedagoško-književni zbor* – stručno-pedagoško društvo koje je imalo značajnu ulogu u organizacijskom jačanju i stručnom i pedagoškom uzdizanju hrvatskih učitelja. Važnu ulogu u razvoju školstva u Hrvatskoj imala je *Prva opća hrvatska učiteljska skupština* održana u Zagrebu 1871. godine na kojoj je sudjelovalo oko 1400 učitelja. (Ogrizović, 1989, Čustonja, 2004)

Navedeno ocrta snažan razvoj hrvatske pedagogije i spremnost hrvatskih pedagoških djelatnika na donošenje zakona i preustroj osnovnog školstva u Hrvatskoj. Pitanje uređenja i preustroja školstva bilo je neizbježna tema. Sasvim je izvjesno da su se ideja i svijest o potrebi preustroja školstva u Hrvatskoj duže vrijeme razvijali usporedno s razvojem hrvatske pedagoške misli. Naročito se to odražava u nekoliko

¹ Ivan Mažuranić (1814.-1890.), prvi hrvatski ban (1873.- 1880.) koji nije bio plemićkog roda; pjesnik, pravnik i političar; više puta izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru; od 1861. do 1865. godine bio je hrvatskim kancelarom u Beču; često nazivan *banom reformatorom* jer je nastojao upravno, gospodarski, kulturno i prosvjetno unaprijediti Hrvatsku. (Pavličević, 2002)

prijedloga zakonskih rješenja koja se javljaju od 1848. godine. U svima njima je predviđena i nastava tjelesne i zdravstvene kulture, bila ona obavezna ili neobavezna. Nakon 1868. godine u kratkom vremenu nastaju dva zakonska prijedloga za uređenje školstva. Autor prvoga je svećenik Stjepan Vuković, a drugoga je izradila Vlada, na temelju zaključka Hrvatskog sabora iz 1869. godine, da treba izraditi zakonske osnove za osnovne škole do slijedećeg zasjedanja i podnijeti ih Saboru na raspravu. (Cuvaj, 1910) Međutim, pitanje o uređenju školstva nije se našlo na dnevnom redu saborskih sjednica sve do 1874. godine, ali je zato zaokupljalo pažnju javnosti i medija².

4. DRUGA OPĆA HRVATSKA UČITELJSKA SKUPŠTINA U PETRINJI 1874. GODINE

Nepuna dva mjeseca prije donošenja zakona u listopadu 1874. godine održana je *Druga opća hrvatska učiteljska skupština* u Petrinji od 25. do 27. kolovoza. *Druga opća hrvatska učiteljska skupština* smatra se jednim od najznačajnijih događaja u povijesti hrvatskog školstva. (Ogrizović, 1989 i Dumbović, 1999) Ta je skupština odredila stav hrvatskog učiteljstva prema ulozi škole u društvu i jasno je zacrtala pravo i dužnosti učiteljskog staleža i njegovu nezavisnost od crkve i klera.

Među nekoliko održanih predavanja na Drugoj općoj učiteljskoj skupštini nalazilo se i sjajno predavanje na temu *Tjelovježba u pučkoj školi* Augustina Löfflera, profesora na realci u Rakovcu. *Sada je gimnastika u svih skoro europskih državah obligatnim predmetom za pučke škole, te se ima odsele učiti i u školah u Hrvatskoj. To mi daje priliku, progovoriti nješto o tom, koji su učinci školske gimnastike, koja joj svrha i kojim bi se načinom učiti imala.* (Löffler, 1874)

Danas raspoložemo sa saznanjima o svega nekoliko tekstova o tjelesnom vježbanju pisanih hrvatskim jezikom prije ovog predavanja A. Löfflera 1874. godine. Iz tog razloga, ali i radi složenosti, preglednosti i cjelovitosti predavanje, te količini i kvaliteti informacija predavanje A. Löfflera smatramo jednim od najznačajnijih ranih tekstova o tjelesnom vježbanju na hrvatskom jeziku. Važnost predavanja A. Löfflera još je

² tako A. Cuvaj u šestom svesku «Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas» navodi tri novinska članka iz 1869. godine koji govore o navedenim prijedlozima zakona, raspravu iz skupštine zagrebačke županije o pitanjima školstva, predstavku «Hrvatskog književno-pedagoškog zbora» na Hrvatski sabor iz 1873. godine, te molbu upućenu Saboru u rujnu 1873. godine da se što prije «stavi na dnevni red pitanje o preustroju pučkih škola». Žustru javnu raspravu izazivala je i želja učitelja da se njihov loš materijalni status i neredovita primanja koja su bila u nadležnosti lokalnih vlasti uredi na taj način da učitelji postanu državni činovnici.

naglašenija ukoliko se uzme u obzir činjenica da je ono održano na velikom skupu hrvatskih pedagoga koji su po prvi put na hrvatskom jeziku imali priliku čuti osnovne informacije o povijesnom razvoju tjelesnog vježbanja, glavnim ciljevima i sadržajima nastave tjelesne i zdravstvene kulture, te o odgojnim mogućnostima nastave tjelesne i zdravstvene kulture. Skup je bio svojevrsna priprema i pokazatelj spremnosti hrvatskih pedagoških djelatnika na donošenje i u djelo provođenje prvog hrvatskog školskog zakona - *Zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Upravo iz tog razloga možemo zaključiti da su stručnošću, količinom znanja i iskustva kojim su raspolagali, hrvatski tjelovježbeni stručnjaci, iako malobrojni³, bili spremni na uvođenje obavezne nastave tjelesne i zdravstvene kulture u hrvatski školski sustav. (Čustonja, 2004) Tim više što je već slijedeće 1875. godine Andrija Hajdinjak objavio prvijenac hrvatske sportske publicistike *Tjelovježba u pučkoj školi* - prvi stručni priručnik za nastavu tjelesne i zdravstvene kulture na hrvatskom jeziku (Jajčević, 1987)

5. ZAKLJUČAK

Nakon žustre i sadržajne rasprave Hrvatski sabor je usvojio, a 14. listopada 1874. car Franjo Josip I odobrio *Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Bio je to prvi zakon koji je uređivao pitanje školstva u Hrvatskoj. Njime je uvedeno obavezno četverogodišnje školovanje, a osnovne škole su izuzete crkvenom nadzoru. Taj zakon se u cjelini smatra jednim od najnaprednijih zakona o osnovnoj školi u onodobnoj Europi. Tim zakonom je također uvedena obavezna nastava tjelesne i zdravstvene kulture u sve osnovne škole na području Banske Hrvatske. Već ranije istraživanja su pokazala da su dominantno politički motivi, tj. snažni procesi germanizacije Hrvatske tijekom 50-ih godina 19. stoljeća uvjetovali pojavu neobavezna nastava tjelesne i zdravstvene kulture i dolazak prvih učitelja tjelesne i zdravstvene kulture u Hrvatsku koji su nastavu održavali isključivo na njemačkom jeziku i sukladno principima njemačkog gimnastičkog sustava. Međutim, već krajem 60-ih godina 19. stoljeća i neposredno pred donošenje zakona, snažno nacionalno obojen sokolski pokret počinje istiskivati njemački gimnastički sustav. Uvođenje obavezne nastave tjelesne i zdravstvene kulture u hrvatske

³ U Hrvatskoj je u tom trenutku djelovalo svega nekoliko osposobljenih ili školovanih voditelja tjelesnog vježbanja. Najistaknutiji među njima svakako je bio Miroslav Singer – prvi učitelj tjelovježbe u Hrvatskoj

osnovne škole povezuje se s razvojem modernog građanskog društva i pedagoške misli u Hrvatskoj, te početkom razvoja hrvatskog tjelovježbenog i sportskog pokreta za kojeg je upravo godina 1874. od višestrukog značaja.

IZVORI I LITERATURA

1. Cuvaj, A. (1910). Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. svezak VI. Zagreb: Kraljevska Hrvatska-slavonska-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu.
2. Čustonja, Z. (2004). Druga opća hrvatska učiteljska skupština u Petrinji 1874. godine i pitanje tjelesnog vježbanja u pučkim školama. U: Zborniku radova međunarodnog znanstveno-stručnog skupa «Škola i razvoj» Topusko. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.
3. Dumbović, I. (1999). Razvoj pedagoške misli u Hrvatskoj. U: A. Mijatović (ur.) Osnove suvremene pedagogije, str. 81.-100, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
4. Jajčević, Z. (1999). 125 godina obavezne nastave tjelesnog odgoja u hrvatskim školama. U: K. Delija (ur.) Zbornik radova 8. ljetne škole kineziologa RH, Rovinj, 1999., (str. 43-45). Zagreb: Hrvatski savez pedagoga fizičke kulture.
5. Jajčević, Z. (1987). Prilozi za povijest sportske publicistike. U: V. Mudri-Škunca (ur.) Sportska publicistika u Hrvatskoj, str. 7-88. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
6. Janković, V. (1954). Iz prošlosti fizičkog odgoja u školama Hrvatske. Zagreb: Društvo učitelja, nastavnika i profesora fizičkog odgoja NR Hrvatske.
7. Löffler, A. (1874). Tjelovježba u pučkoj školi. U: II. Obća hrvatska učiteljska skupština u Petrinji, 25.-27. kolovoza 1874., str. 223-237. Zagreb: Centralni odbor obćih hrvatskih učiteljskih skupština.
8. Ogrizović, M. (1989). Prilozi nacionalnoj povijesti pedagogije. Zagreb: Školske novine.
9. Pavličević, D. (2002). Povijest Hrvatske. Zagreb: Naklada Pavičić.
10. Radan, Ž. (1971). Školovanje stručnjaka za nastavu tjelesnog vježbanja u školama Hrvatske do 1918. godine. Povijest sporta, 5, str. 383-405.
11. Radan, Ž. (1984). Uvod. U: Emil Hofman i sur. (ur.) Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu 1959.-1984. (monografija povodom 25. godišnjice postojanja Fakulteta), str. 3-8. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.